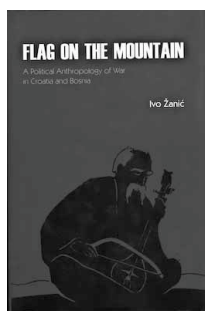

opasnosti od zmijskog ujeda, pješačiti pašnjacima kojima su vladali ljuti psi-tornjaci; spavati na slamnjači u seoskoj kući bez minimalnog komfora, ali zato s brojnim miševima, ili pak u konačištima gdje se ne mijenja posteljina nakon odlaska prethodnih gostiju; nositi sa sobom šibice i svijeće, najnužnije lijekove i opremu za prvu pomoć, hranu. Zadivljuje kako se Ljiljana s time nosila i usto podnosila još i štošta drugo: kad je zbog pada iščašila nogu, sâma je odlučila da joj zglob "namjesti" seoska žena; kad je shvatila da se otrovala gljivama, sâma si je uspjela pomoći da bi u drugom slučaju trovanja kao pomoć prihvatila sredstvo narodne medicine kojim su seljaci u takvim nezgodama liječili svinje!

Iz svih tih s humorom ispričanih dogodovština nazire se autoričino duboko razumijevanje za njezine sugovornike i njihov nerijetko mukotrpan život. Osim što su bili predmetom njezina istraživanja, ona je za njih i medicinski skrbila, liječila ih koliko je znala i umjela, a nije uspijevala zadržati suze slušajući, uz oproštaj s pokojnikom, bolno naricanje. Humanost koja ju je krasila prepoznali su ti njezini ljudi i jednakom joj mjerom odgovorili. Posebice se to očituje u događaju s nadasve kavalirskim ponašanjem sredovječnog Ciganina-čergaša ili dirljivim oproštajem stanovnika Imljana pri njezinu odlasku.

Ljiljana Beljkašić-Hadžidedić ova je sjećanja posvetila svojim kolegama i prijateljima iz Zemaljskoga muzeja BiH koji su poginuli ili umrli tijekom rata 1992-1995. Stoga štivo ove knjižice nije tek evokacija svijeta kojega danas više nema, nije samo susret s ljudima, već je i susret s ljudskošću.

Aleksandra MURAJ

Ivo Žanić, Flag on the Mountain, A Political Anthropology of War in Croatia and Bosnia 1990-1995, Saqi Books, London 2007., 566 str.

Autsajderi što se zanimaju za *simboličku strukturu* rata/ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1990-ih sve donedavno su mogli pročitati, osim ponajčešće nedovoljno upućenih radova nekolicine euroameričkih antropologa i izvrsne, pronicljive knjige Mattijsa van de Porta (*Gypsies, wars & other instances of the wild. Civilization and its discontents in a Serbian town*; 1998), tek nevelik broj radova što su ih, na engleskome jeziku, objavili kvalificirani *insajderi*. Zbog tog očitog bibliografskog deficita unutar inače vruće antropološke teme posebno veseli odluka britanske izdavačke kuće Saqi Books da se poduhvati prevođenja knjige Ive Žanića *Prevarena povijest. Guslarska estrada, kult hajduka i rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1990-1995* (1998). Da je riječ o potezu na koji hrvatski antropolozi nisu navikli, svjedoče i reci pogovora britanskomu izdanju, u kojima Žanić priznaje svoju "sumnju" i "zbunjenost", ali i "uzbuđenje" i "ponos" zbog toga što će ga sada čitati "čitav svijet". Sada će, dodaje, sve dobre strane njegova rada postati mnogo vidljivijima, ali će jednako vidljivima postati i sve njegove "napukline i nedostaci".

Britanska verzija *Prevarene povijesti* niže poglavlja kao i u prijašnjem, hrvatskom izdanju, no u svakome od njih ona kapitalizira veću vremensku udaljenost i mnoge nove sada dostupne

izvore. Bogatiji za vjerojatno svakodnevna devetogodišnja promišljanja, Žanić je boljom potkrijepljenošću i dokumentiranošću nastojao odgovoriti ne samo vlastitoj znanstveničkoj savjesti nego i svima sklonima traženju "napuklina i nedostataka", ujedno i minimalizirati zastranjena čitanja kakva je mogao iskusiti u domaćem okružju. Zbog toga posebno intrigira prijam sada gotovo za trećinu potpunijega teksta u čitatelja koji su u proteklih petnaestak godina u engleskim radovima hrvatskih antropologa češće tražili kritiku domaće politike no bogat i relevantan izbor građe, njezinu analizu i kontekstualizaciju. Hoće li, riječju, Žanićevo nadopisivanje *Prevarene povijesti* spriječiti da se *Flag on the Mountain: A Political Anthropology of the War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1990-1995* čita kao knjiga koja "objašnjava kako su i socijalizam i jugoslavenstvo desetljećima bili neprirodne izrasline na kolektivnom memorijskom tkivu balkanskih naroda" i da se iz nje sazna da je "povijest (...) počela, a onda odmah i zastala, 1389. godine na Kosovu polju", onako kako je, svojedobno, Nenad Fanuko pročitao, pa prikazao *Prevarenu povijest (Polemos 2, 1998)*? Sasvim sigurno, Žanić nije vidio (pa je nije bio nakanio takvom niti prikazati) Hrvatsku kao "seljačku zemlju", u kojoj se "amalgam mitova, praznovjerja, patrijarhalnosti i autoritarnosti" održao unatoč dvadesetom stoljeću i – "svim ideološkim inovacijama komunističkog tipa". Da se, naime, na temelju njegove knjige, zaključi da "ona intuitivna Tomašićeva podjela na dinarce i panonce nije sasvim bez veze" (isto), mora se čitati sasvim bez svijesti o tome da Žanić, kolikogod leksikonski temeljit, nije mogao, niti je namjeravao, obuhvatiti sve aspekte ovdašnje političke simbolike 1990-ih, koja je, budimo iskreni, adaptirala sve iskoristive elemente, uključujući i *rock'n'roll*- i *punk*-ikonografiju. Ili se mora čitati tek radi potvrde onoga što se "znalo" i otprije.

Do sada su, koliko mi je poznato, objavljena dva britanska prikaza knjige *Flag on the Mountain*: iz pera Catherine Baker, doktorandice na londonskoj School of Slavonic and East European Studies, posebno zainteresirane za "pregovaranja" o prostoru i sjećanjima u hrvatskoj popularnoj glazbi nakon 1990. i Marka Attile Hoare, britanskog povjesničara, ali napola Splitsanina, sina povjesničarke i novinarkе Branke Magaš, s kojom je Žanić godine 1999. uredio zbornik *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995*. Catherine Baker navodi da je riječ o analizi novinskih članaka i političkih govora koja pokazuje da se retorika utemeljena na idealiziranome konceptu hajduka upotrebljavala pretežito u Srbiji, ali i u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj da bi legitimirala državno i paradržavno nasilje u 1990-ima. Posebno ističe tezu o "utjecaju određene predodžbe o hajducima u političkim diskursima obiju Jugoslavija", gdje su konotacije herojskoga otpora uspješno maskirale "manje altruistične motive". Kontinuirana eksploatacija te predodžbe osigurala je pretpostavke i za njezin uspješan prijem u 1990-ima, kada su se na nju referirali "Slobodan Milošević, Radovan Karadžić i vode hrvatskih Srba". Baker, koja je čitala već i *Prevarenu povijest*, ne nalazi pohvala za Žanićev rad na britanskome izdanju, pa upozorava da je *Flag on the Mountain*, ma koliko doradena, jedva (ako ikako) prohodna običnomu, zainteresiranom *neinsajderu*. Nije ovdje riječ, smatra ona, samo o visokoj razini obaviještenosti koju pretpostavlja Žanićev tekst, nego i o tome što on od svoga čitatelja traži preveliku koncentraciju i strpljenje jer, na primjer, na 239. stranici citira ulomak govora Jovana Raškovića u kojem se spominju Francetićeve ustaške postrojbe, a samoga Francetića uvodi u tekst tek 36 stranica poslije. Baker traži i da se, bude li ponovnoga izdanja, prijevodima stihovnih primjera dodaju i originali i da se neki temeljni pojmovi razjasne već na samome početku knjige.

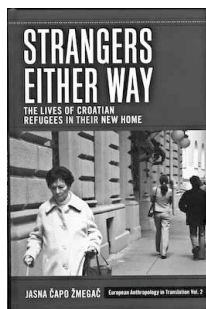
Drugi, opsežniji prikaz ocjenjuje Žanićevu knjigu kao "briljantnu studiju o tome kako su, 1990-ih, političari i 'gospodari rata' svih triju nacionalnosti iskorištavali, počesto i kontradiktorno, motive iz zajedničke postosmanske kulturne tradicije, a radi samolegitimacije i nacionalističke mobilizacije". U njoj otkriva zanimljivo štivo za sve one koji "žele razumjeti politiku simbolike i manipulacije ideološke baštine". Njih će Žanićeva knjiga, tvrdi, navesti na razmišljanje. Hoare zapravo nadilazi žanr prikaza, pa i sam razmišlja o tome kako se, iz različitih političkih pozicija, definiraju pojmovi poput imperijalizma, fašizma, antisemitizma,

staljinizma ili genocida i zaključuje da su mnogi "ljudi na Zapadu i drugdje, a ne samo južnoslavenski nacionalisti, skloni interpretirati suvremenu politiku jedino kroz prizmu ideološke predrasude i dogme što ih razbuktavaju emocije i nostalgija".

Obje britanske recenzije, dakle, unatoč "napuklinama i nedostacima" što ih je otkrila Baker, Žanićevu knjigu dočekuju s odobravanjem. I što je još važnije, one u njoj ne nalaze ono čega nema, dalekosežne i opasne potvrde o tome da je zatucanost nepopravljivo upisana u balkanski genotip. Žanić, kao što je to svojedobno bio primijetio Jurica Pavičić (*Vijenac* 112, 1998), "ne želi arbitrirati u velikim pitanjima i graditi ideološko-znanstveni konstrukt temeljen na dnevnopolitičkom povodu". On je, Pavičiću se sviđalo baš ono čemu je Baker prigovorila, a to vrijedi za *Flag on the Mountain* jednako kako je vrijedilo i za *Prevarenu povijest*, "folkloristički Hercule Poirot" i nije detektiv samo sadržajem nego i oblikom: svoj tekst gradi "kao whodunit u kojem se izlažu naizgled nepovezane ideološke i antropološke krhotine, da bi ih se potom, korak po korak, vezalo u smislenu cjelinu".

Na kraju, ovaj prikaz prikaza Žanićeva rada u prostoru "političke antropologije rata u Hrvatskoj i Bosni" ne nudi zaključak koji bi nadišao ionako dobro poznatu tvrdnju o naivnosti autora koji se nada da će, prije no što svoj tekst preda tiskaru, uspjeti osigurati kontrolu nad njegovom recepcijom. Umjesto toga, pridružuje se autorovu "uzbuđenju" i "ponosu" zbog toga što će ga sada čitati "čitav svijet". Ondje Žanić, naime, ne predstavlja samo sebe nego i sve do sada jedva vidljiv aspekt hrvatske antropologije.

Reana SENJKOVIĆ

Jasna Čapo Žmegač, Strangers Either Way, The Lives of Croatian Refugees in Their New Home, transl. Nina H. Antoljak, Mateusz M. Stanojević, Berghahn Books, New York - Oxford 2007., str. 216.

U nedavno pokrenutoj ediciji *European Anthropology in Translation* (Europska antropologija u prijevodu) američke izdavačke kuće Berghahn Books objavljena je knjiga Jasne Čapo Žmegač pod naslovom *Strangers Either Way: The Lives of Croatian Refugees in Their New Home* (U svakom slučaju stranci: Životi hrvatskih izbjeglica u njihovu novom domu). Riječ je o prijevodu autoričine studije nastale na temelju višegodišnjih terenskih istraživanja među Hrvatima iz Srijema koji su se početkom devedesetih godina zbog političkih zbivanja i pritisaka doselili u Hrvatsku. U toj se studiji, prvotno objavljenoj 2002. godine u izdavačkoj kući Durieux pod naslovom *Srijemski Hrvati: Etnološka studija migracije, identifikacije i interakcije*, autorica, okrenuta između ostaloga i etnologiji pojedinačnoga, bavi pitanjima migracije, kulturne dinamike, interakcije između doseljenika i domicilnog stanovništva, temom izgradnje i promjenjivosti identiteta, to jest temom identifikacije, problemom integracije i zajednice. Tekst studije, samo djelomično promijenjen u prijevodu, to jest prilagođen inozemnom stručnom čitateljstvu, sastoji se od sedam poglavlja, uvoda i epiloga. Osim autoričine znanstvene rasprave vrijedan su prilog predstavljanju domaće etnografije stranim čitateljima i brojni iscrpni citati kazivača, također objavljeni i u ovome izdanju.